

Hans Anten

Hazeu over Vestdijk

(Wim Hazeu, *Vestdijk, een biografie*. Amsterdam (De Bezige Bij) 2005, 1003 bladzijden)

Het gebeurt in ons land niet vaak dat een letterkundige promotie nieuws is voor de krant en het televisiejournaal. Zo'n uitzondering was de erepromotie in 1964 aan de Rijksuniversiteit Groningen van Simon Vestdijk, destijds door velen beschouwd als de grootste Nederlandse schrijver van de vorige eeuw en veelvuldig Nederlands genomineerde voor de Nobelprijs voor literatuur. Ruim veertig jaar later deed zich weer zo'n uitzondering voor toen Wim Hazeu aan dezelfde universiteit op 10 november 2005 promoveerde op de hier te bespreken biografie van Vestdijk. Die media-aandacht is ongetwijfeld een indicatie voor Vestdijks grote populariteit in de tweede helft van de vorige eeuw en zijn huidige renomme, ook al zijn thans weinig titels uit zijn immens oeuvre courant en lijkt zijn werk als dat van veel grote schrijvers uit de twintigste eeuw buiten de kleine kring van universiteit en genootschap weinig meer gelezen te worden. Hazeu heeft zijn biografie onder meer geschreven om de nieuwsgierigheid naar Vestdijks werk een impuls te geven; daarin is hij, dunkt mij, stellig geslaagd, ook al maakt hij het de lezer niet altijd even gemakkelijk.

De biografie, voorzien van drie fraaie fotokaternen, beslaat ruim negenhonderd bladzijden, inclusief de 1620 noten. Na een korte inleiding volgt in vierendertig hoofdstukken het chronologisch gepresenteerde verhaal over Vestdijks leven. Op die ordening is één terechte uitzondering gemaakt: de eerste twee hoofdstukken hebben betrekking op de geboorte van *de schrijver* Vestdijk, in 1932 en 1933, de jaren waarin hij zich met gedichten, novellen, essays en de toen niet gepubliceerde roman *Kind tusschen vier vrouwen* overweldigend profileert in de literaire ambiance van Ter Braak en vooral Du Perron. Vestdijks voornemen aan de hand van het manuscript van die zeer omvangrijke roman terug te keren naar zijn verleden om enige kleinere romans daarover te schrijven, vormt de vanzelfsprekende overgang naar het derde hoofdstuk. Het chronologisch gestructureerde levensverhaal begint daar met Vestdijks prenatale voorgeschiedenis van grootouders en ouders en

zijn geboorte in 1898 en eindigt in hoofdstuk vierendertig met zijn overlijden in 1971 en de periode van ziekte die daaraan vooraf ging. Daarna, tussen de eigenlijke biografie en de noten, komen enige bijlagen, onder andere een lijst met Vestdijks woonadressen en een lijst met bewerkingen van zijn werk voor radio, televisie, toneel en film. Het boek wordt na de honderdvijftien pagina's noten gecombineerd met een literatuurlijst en een onontbeerlijk personen- en titelregister van romans, verhalen, beschouwend proza, gedichten en gedichtenbundels.

Als gezegd is de Inleiding kort. Ze kan nauwelijks doorgaan voor een verantwoording die in een proefschrift gebruikelijk is: van enige wetenschappelijke reflectie op het hybride genre van de schrijversbiografie is geen sprake en een verwijzing naar de eerder verschenen Vestdijkbiografie, waardoor reliëf gegeven had kunnen worden aan opzet en aard van Hazeu's boek, komt opmerkelijk genoeg niet voor. In 1987 publiceerde Hans Visser immers *Simon Vestdijk, een schrijversleven*. Het zal thans geen algemeen bekend gegeven meer zijn dat Visser de medewerking van Vestdijks weduwe verspeelde, waardoor hij onder meer geen toestemming kreeg te citeren uit niet gepubliceerde bronnen. Niettemin verscheen zijn biografie, die in nagenoeg alle opzichten niet deugde: het geheel was een gebrekkig samengestelde compilatie van citaten uit een grote hoeveelheid ongelijksoortige bronnen, een compilatie die zonder rekening te houden met het fictionele karakter van een deel van het materiaal en zonder enige hiërarchie daarin aan te brengen een levensverhaal openbaarde waaraan geen eigen visie ten grondslag lag. De feitenbiografie van Visser werd bovendien ontsierd door dubieuze interpretaties waarvoor verifieerbare bronnen ontbraken.

Ofschoon Hazeu zich dus onthoudt van een vergelijking met zijn voorganger, geeft hij in het inleidende hoofdstukje wel enig inzicht in zijn opvattingen. Zoals men op grond van zijn biografieën over Gerrit Achterberg (1988) en Slauerhoff (1995) kon verwachten, is ook deze levensbeschrijving van Vestdijk vooral een biografie van feiten ten aanzien waarvan de biograaf een interpretatieve terughoudendheid in acht neemt. 'Mijn bedoeling was om zo min mogelijk te interpreteren', aldus Hazeu in de Verantwoording van zijn Slauerhoffbiografie. Zo expliciet staat het er niet in het Vestdijkboek, maar in een noot bij de Inleiding citeert Hazeu met instemming een uitspraak van W.F. Hermans over de Nietzschebiografie van Curt Paul Janz waaruit eenzelfde attitude spreekt: "Je verveelt je geen ogenblik, wat komt doordat Janz zich voortdurend bij de feiten houdt en feiten, mits nauwkeurig weergegeven, vervelen

nooit. Hij citeert zeer veel uit brieven. Janz verliest zich, terecht, niet in psychologische veronderstellingen”.’ Hoewel ik meen dat een accurate presentatie van de feiten op zich een te licht fundament voor een boeiend betoog is, kan gesteld worden dat deze Vestdijkbiografie op overeenkomstige principes is gestoeld. ‘Vestdijk en zijn tijdgenoten komen zo veel mogelijk aan het woord via citaten uit brieven, dagboeken, interviews, essays, beschouwingen, herinneringen.’ Op deze constatering valt niets af te dingen. Er zijn maar weinig bladzijden in deze monumentale biografie – ik telde er twee in het eigenlijke levensverhaal – die uitsluitend woorden van de biograaf bevatten, en dat zorgt ervoor dat de lectuur ervan over het algemeen een enigszins stroeve exercitie wordt.

De biografie bevat dus veel, zeer veel citaten, voor een aanzienlijk deel uit bronnen die nog niet eerder gebruikt werden, zoals de honderden brieven uit de correspondentie tussen Vestdijk en Henriëtte van Eyk, de brieven van Willem Brakman, de ongepubliceerde herinneringen van Vestdijks vader, correspondenties met onder anderen Lies Koning (‘Ina Damman’), Maria Schrader (‘Else Böhler’), Ans Koster, aantekenboekjes en zakagenda’s van Vestdijk. Over Vestdijks leven en werk is veel bekend, niet alleen door wat Vestdijk zelf en vele tijdgenoten daarover hebben geschreven, maar ook door de defictionaliserende publicaties van met name Nol Gregoor (*Simon Vestdijk en Lahrigen* bijvoorbeeld), door tal van briefwisselingen, door talloze essays en studies in artikelen en boeken en, niet in de laatste plaats, door de biografie van Visser. Ook al citeert Hazeu zijn voorganger slechts een enkele keer, de thematische kern van Hazeu’s biografie, pregnant geformuleerd in de trias vrouwen – depressies – werk, is in essentie reeds bij Visser aanwezig. Ondanks de aanzienlijke uitbreiding van het materiaal, waarover de biograaf zonder enige restrictie kon beschikken, bevestigt Hazeu toch vooral het bestaande beeld. Maar anders dan Visser is Hazeu door een trefzekere selectie en weloverwogen compositie in staat de cruciale momenten uit dit schrijversleven op effectieve wijze te evoceren. Ook in die gedeelten laat de biograaf vooral de teksten van anderen voor zich spreken, maar gelukkig komt hij zo nu en dan achter het gordijn van citaten vandaan en doorbreekt aldus het compilatie-karakter van zijn biografie door zelf verbanden te leggen en conclusies te trekken.

Een dramatisch moment in Vestdijks leven is uiteraard de reeds dikwijls beschreven periode van zijn internering als gijzelaar in het voormalige kleinseminarie Beekvliet te Sint-Michielsgestel. De documentatie over die tijd is zo groot dat Hazeu

het betreffende hoofdstuk op reportage-achtige wijze met oog voor sfeer en detail kan openen: ‘Aan het eind van de gure morgen van de vierde mei 1942 draait een zwarte auto de Parklaan van Doorn in, en stopt bij de inrit van nummer 6.’ Enzovoort. Op grond van de geciteerde teksten, veelal brieven van Vestdijk, is minutieus te reconstrueren dat Vestdijk, om vrij te komen, zich voor de Duitse autoriteiten bereid verklaart lid te worden van de Kultuurkamer. Of hij echt getekend heeft, is niet duidelijk en ook niet van belang. Waar het om gaat is dat Vestdijk zijn aanbod om te tekenen beschouwde als dé aanmelding. Hazeu heeft gelijk als hij concludeert dat de individualist Vestdijk geen sociale strijdvaardigheid of daadwerkelijk verzet toonde en dat hij moedig noch laf was. Deze visie overtuigt mij meer dan de ook door Hazeu geventileerde opvatting dat Vestdijks actie tot vrijlating eigenlijk opgevat moet worden als een slinkse misleiding van de vijand.

Eveneens cruciaal zijn de jaren na de Tweede Wereldoorlog waarin Vestdijk een liefdesrelatie met de Amsterdamse schrijfster Henriëtte van Eyk heeft, terwijl hij met zijn toenmalige ‘huisgenote’ Ans Koster in Doorn woont. In deze episode wordt goed zichtbaar hoezeer verliefdheid en vrouwen, werk en depressies de elkaar beïnvloedende coördinaten zijn van een ingewikkelde en *au fond* tragische affaire. Hazeu kan aan de hand van vele bronnen nog eens laten zien welke centrale rol het werk speelde in Vestdijks egocentrische houding, die dicteerde beide vrouwen aan zich te binden en op afstand te houden. Vestdijk kon of wilde – Hazeu spreekt van gemakzucht – tot verdriet van Van Eyk Doorn niet verlaten omdat zijn idolate huisgenote daar de stilte, de rust en het isolement bewaakte die Vestdijk noodzakelijk achtte voor de continuïteit van en de volledige overgave aan zijn schrijverschap. Bovendien was Ans Koster de enige die hem in de intimiteit van zijn periodieke depressies mocht kennen. Het is dan ook te begrijpen dat Koster in brieven en dagboek emoties van radeloosheid, opstandigheid en dreiging verwoordt als Vestdijk de creativiteit stimulerende verhouding met de begripvolle en geduldige Van Eyk jarenlang aanhoudt.

In de presentatie van deze episodes, maar ook elders, is het levensverhaal primair een nauwkeurig feitenrelaas waarin de stem van de biograaf, althans *expressis verbis*, in commentaar, samenvatting en overkoepelende visie grotendeels afwezig is, en dat is jammer. Het is evenwel een paradoxaal gegeven dat waar Hazeu zijn eigen stem duidelijk laat horen, dat de biografie niet ten goede komt. Zo wordt de chronologische compositie regelmatig onderbroken door zogenaamde intermezzo's

die achtergrondinformatie over personen en zaken behelzen. Dergelijke teksten zijn echt storend wanneer ze dienen voor particuliere ontboezemingen als deze, geformuleerd aan het begin van het intermezzo over Gerard Reve: ‘Terwijl ik bovenstaand stuk over (Van het) Reve (die in 1968 de P.C. Hooftprijs kreeg) afrond, bereikt mij het bericht dat Reve in een Belgisch verpleeghuis als uitzichtloos Alzheimerpatiënt is opgenomen. Ik moet denken aan de periode dat ik, met veel genoegen, zijn uitgever mocht zijn.’ In het daarop volgende intermezzo, maar ook meer dan eens daarbuiten, laat Hazeu zijn distantie of neutraliteit geheel varen wanneer hij zijn andere biografische voorganger Nol Gregoor portretteert. ‘Vestdijks aandoenlijke sokophouder’ – met instemming citeert Hazeu hier een typering van Martin Ros – wordt neergezet als een van idolatrie vervulde stalker, als een schlemiel die zonder Vestdijk geen identiteit bezat en die een indiscrete en maniakale wie-is-wie-nieuwsgierigheid aan de dag legde. Dergelijke diskwalificaties wekken eens te meer bevreemding als men bedenkt dat Hazeu de geschriften van Gregoor dikwijls als bron voor zijn biografie heeft geraadpleegd.

Vestdijk, een biografie geeft ondanks de gesignaleerde tekortkomingen op het niveau van de feiten een rijke documentatie die leven en werk vooral belicht door meningen daarover van de gebiografeerde zelf, van honderden tijdgenoten en lateren uit talrijke en veelsoortige bronnen royaal te citeren. Het beeld dat zo ontstaat, verdiept en nuanceert het bekende, wijkt daar in hoofdzaak niet van af. Niet het minst biedt de biografie een uitstekende introductie tot met name Vestdijks romans. De ontstaansgeschiedenis, de veelal verbijsterend korte schrijftijd, het werk zelf door parafrazen en citaten met bijzondere aandacht voor de autobiografische dimensies ervan, een keuze uit de publieke en particuliere reacties van Vestdijk en tijdgenoten, een bloemlezing van meestal positieve uitspraken uit de contemporaine en latere besprekingen, oplage- en verkoopcijfers: dat zijn de aspecten die telkens de revue passeren in de bespreking van de romans. Dat het er tweeënvijftig zijn draagt er niet weinig toe bij dat het identieke stramien in de behandeling allengs gaat opvallen.

Tenslotte: een biograaf, aldus Voltaire in Vestdijks roman *De filosoof en de sluipmoordenaar*, ‘moet over bewijsplaatsen kunnen beschikken – zegsliden, als het kan documenten -, waarnaar te verwijzen is en die iedereen desgewenst kan raadplegen’. Zo is het. Hazeu haalt weliswaar deze uitspraak aan, maar in de praktijk van zijn biografie komt hij de lezer die dat wil doen op een wel erg zuinige manier tegemoet door bijvoorbeeld in de noten de bladzijden waaruit citaten afkomstig zijn

bij gepubliceerde bronnen niet te vermelden. En dat soort noten, het zal niet verbazen, komt nogal eens voor.

Universiteit Utrecht

Uit: *Nederlandse letterkunde* 11 (2006), p. 95-99.

(Ook in: *Vestdijkkoniek* nr. 108 (2006), p. 58-61.